

Shrnující dokument

Co jsme v inkubaci zjistili a co jsme se naučili

Projekt Systémové zavádění práce se sexualitou a vztahy v domovech pro seniory a seniorky

Registrační číslo projektu: CZ.03.03.01/00/22_021/0001184

Období realizace: 1. 4. 2023–31. 5. 2024

Projekt zaměřený na systémové zavádění práce se sexualitou v domovech pro seniory a seniorky měl za cíl najít vhodný systém zavádění práce se sexualitou a vztahy v sociálních organizacích určených pro seniory a seniorky pomocí human centered design (HCD). Cílem projektu bylo zjistit, co by zařízením nejvíce pomohlo, usnadnilo práci a nalézt, co by zařízení potřebovala, aby nová služba byla vhodně a komplexně zavedena do praxe a měla tak dopad na klienty*klientky zařízení.

Shrnutí průběhu projektu

KAI Navázání spolupráce s organizací, ve kterých bude přístup/metoda uplatňována

Na začátku dubna 2023 jsme se domluvili se zařízením Dřevčický park na vzájemné spolupráci. Při prvním setkání 3. dubna se představila organizace Freya a domov pro seniory Dřevčický Park. Během setkání byly popsány cíle projektu, časová osa projektu a plánované výstupy. Po setkání s projektovým týmem byl konkrétně představen plán jednotlivých aktivit v zařízení. Dřevčický Park doporučil členy*členky realizačního týmu, kteří byli klíčovými osobami pro spolupráci.

Dne 5. dubna se sešel projektový tým a naplánoval aktivity zaměřené na spolupráci s Dřevčickým parkem (systematická podpora při zavádění práce se sexualitou a podoba výzkumu).

Dne 16. května se sešel projektový tým s týmem Dřevčického Parku, aby projednaly vzájemnou podobu spolupráce a naplánovaly společné termíny tak, aby bylo možné realizovat všechny plánované aktivity. Dřevčický park představil své fungování a umožnil členkám projektového týmu nahlédnout do svého každodenního fungování. Na úvodní schůzce 22. června byla domluvena data

setkání týmů Dřevčického Parku a projektového týmu Freya. Celkem jsme se sešli s týmem Dřevčického Parku ještě osmkrát.

Obr. 1: Mapování témat v Dřevčickém Parku

Během setkání spolupracoval projektový tým Freya a tým Dřevčického Parku na systémovém zavádění práce se sexualitou v zařízení, identifikaci míst, která bylo nutné upravit pro zařízení pro seniory a seniorky a vytvořit aktualizovanou šablonu pro systémové zavádění vhodné pro tento typ zařízení.

Z dlouhodobé spolupráce vyplynulo několik postřehů, na které je potřeba u podobných procesů pamatovat. Uvědomili jsme si, že v průběhu ročního procesu jsou momenty, kdy tým ve spolupracujícím zařízení potřebuje větší podporu z důvodu klesající energie. Je také nutné dbát na dobrý výběr motivovaného týmu a je nezbytná podpora ze strany ředitele*ředitelky zařízení. Vhodné je také nastavení finančního odměňování zapojeného týmu, který často pracuje nad rámec svého úvazku.

KA2 Kvalitativní výzkum mezi klientelou, personálem a klíčovými stakeholdery. Analýza dat.

Součástí projektu byl i kvalitativní výzkum. Jedna část sběru dat proběhla v Dřevčickém parku, druhá část sběru dat proběhla v zařízení DS Ďáblice. Po seznámení se s problematikou a sepsání Research Brief na základě Desk Research

Projekt Systémové zavádění práce se sexualitou v domovech pro seniory a seniorky je financován Evropskou unií.

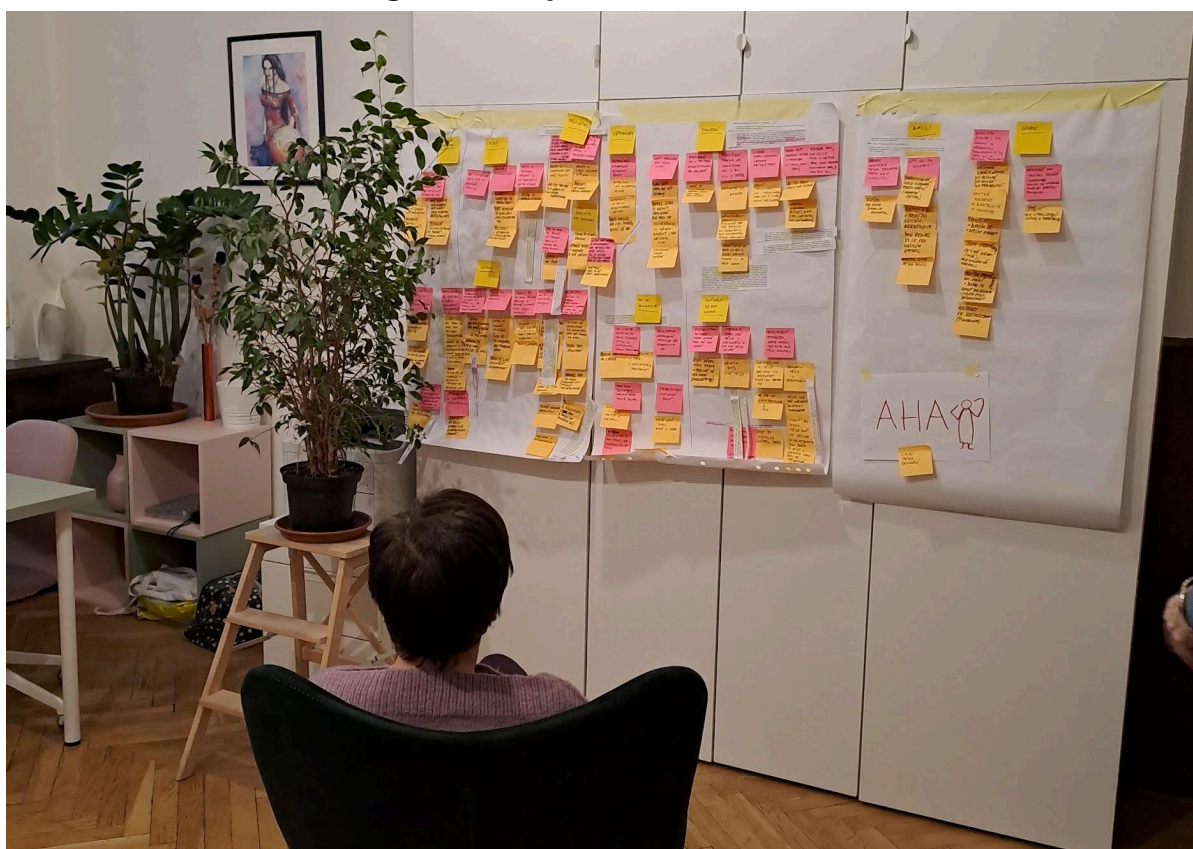
byl naplánován etický workshop v Dřevčickém parku. Etický workshop proběhl 22. června, byla vysvětlena metodologie výzkumu, diskutována eticko-metodologická rovina a dohodnuta podoba a podmínky výzkumu v samotném zařízení.

Samotný sběr dat v Dřevčickém parku připadl na období od 31. července do 3. srpna, kdy projektový tým vedl hloubkové rozhovory a fokusní skupiny s klienty*klientkami Dřevčického parku a personálem. Proběhlo 9 hloubkových individuálních rozhovorů s klienty a klientkami Dřevčického dvora, jedna průchozí skupina pro klienty a klientky s demencemi, fokusní skupina pro personál Dřevčického parku (5 osob) a 5 hloubkových rozhovorů s personálem.

Druhá část sběru dat proběhla v zařízení DS Ďáblice. I zde byl uspořádán etický workshop (18. října 2023). Do fokusní skupiny z 13. listopadu 2023 z řad personálu se zapojilo 6 osob. Proběhlo také 6 rozhovorů přímo s klientelou DS Ďáblice 1. prosince 2023.

Ve dnech 23. a 24. listopadu proběhl data sense making workshop, cílem setkání projektového týmu bylo společně analyzovat data z rozhovorů s klientelou a personálem tak, aby poskytla bázi pro další postup v projektu. Skrze atomic research jsme na workshopu identifikovali témata, která rezonovala v rozhovorech a fokusních skupinách. Identifikovaná témata najdete [zde](#).

Obr. 2: Data sense making workshop

Metodologie výzkumu, postup a nejvíce vypovídající výroky klientely a personálu jsou shrnuty [zde](#).

Během března 2024 byly také provedeny rozhovory se stakeholdery. Cílem bylo získat informace od vybraných stakeholderů (klíčové osoby, které mají možnost ovlivňovat prostředí) k problematice sexuality v seniorském věku v kontextu pobytových zařízení. Anonymizované poznámky z rozhovorů a shrnutí závěrů najdete [zde](#).

Veškerá data byla systematicky a graficky zpracována do podoby plakátů, které byly vystaveny na konferenci (KA6) a zároveň jsou k dispozici [na webových stránkách freya.live](#). [Všechny informace o výzkumu včetně procesu přípravy a realizace výzkumu a citací klientely a personálu byly také prezentovány na konferenci Sexualita nestárne](#). Pro potřeby výzkumu jsme také vytvořili [informovaný souhlas](#) a [evokační karty](#).

KA3 Design základní odborné báze potřeb seniorů a seniorek v oblasti sexuality a metod, jak s nimi v pobytových zařízeních pracovat (vývoj, testování), síťování organizací pro spolupráci a dlouhodobé testování

Průběžně byly sbírány poznatky ze schůzek v Dřevčickém parku a odborných stážích v dalších zařízeních pro seniory*seniorky.

První stáž se zúčastnila jedna členka projektového týmu dne 11. července v zařízení DS Strážnice. Další stáž proběhla 14. srpna v zařízení DS Vychodilova Brno, do které se zapojily dvě členky projektového týmu. Další 2 stáže proběhly 18. října (DS Praha Ďáblice) a 24. října (DS Bystřany).

Během července a srpna vypracovaly členky projektového týmu 3 rešerše k seniorské tematice:

1. [Rešerše: Sexualita lidí ve vyšším věku](#)
2. [Rešerše: Sexualita u lidí s demencí](#)
3. [Rešerše: Inkluze LGBT* klientely a personálu v pobytových zařízeních pro seniory a seniorky](#)

KA4 Testování existujících nástrojů a jejich adaptace pro prostředí pobytových zařízení pro seniory.

Cílem klíčové aktivity bylo komplexní testování metodiky pro zavádění práce se sexualitou a otestovat [online dotazník](#) "Snakk om seksualitet" (sexuálně přívětivé prostředí).

Průvodce pro zavádění práce se sexualitou a původní šablona vznikly jako výstup inovačního projektu pro sociální služby pro lidi s postižením. Během návštěv a školení v Dřevčickém parku jsou sbírána data pro úpravu stávajícího nástroje, aby bylo umožněno jeho využití i v zařízeních pro seniory*seniorky.

Všechny poznatky byly zpracovány a zohledněny při tvorbě aktualizované verze [šablony](#). Projektový tým se k celkové revizi Průvodce setkal 5. 12. 2023. Proběhl

také ideační workshop (9. ledna 2024), kde členky projektového týmu pracovaly na redesignu Protokolu pro práci se sexualitou. Tento workshop byl nezbytným krokem pro adaptaci pro pobytová zařízení pro seniory. Byla upravena [Šablona](#), do které byly zapracovány změny související s adaptací nástroje pro domovy pro seniory a seniorky, byly zahrnuty příklady z domovů pro seniory*seniorky, byly přidány relevantní kapitoly (např. Oblasti práce se sexualitou a vztahy pro pozici konzultanta*konzultantky, Oblasti práce se sexualitou a vztahy pro další pracovní pozici dané služby, Systém předávání informací mezi konzultantem*konzultantkou a dalšími osobami z personálu, Které projevy chování klientů*klientek patří do soukromí, Pokud klienti*klientky potřebují soukromí, jaké vhodné prostory k tomu určené a čas jim nabízíme, Jak můžeme vytvořit prostředí a služby přátelské k LGBT* osobám apod.). Vznikl také podpůrný materiál pro řešení [dilematických situací u osob v seniorském věku](#).

Obr. 3: Ideační workshop redesignu Protokolu pro práci se sexualitou

Během dlouhodobé spolupráce a testování byl do Dřevčického parku dvakrát zaslán [dotazník mapující prostředí přátelské k sexualitě](#) “Snakk om seksualitet” (jednou na začátku a podruhé v závěru spolupráce), který personál Dřevčického Parku vyplnil. Díky tomuto nástroji [bylo možné sledovat změny v zařízení v úrovni zralosti sexuálně přívětivého prostředí](#) (stav před zahájením procesu a po jeho dokončení).

Projekt Systémové zavádění práce se sexualitou v domovech pro seniory a seniorky je financován Evropskou unií.

Ukázalo se, že testovaný nástroj pro měření míry zralosti tzv. prostředí přívětivého k sexualitě převzatý z Norského kontextu není pro zařízení v ČR snadno použitelný. I přes kvalitní překlad je v některých bodech zaměstnancům*zaměstnankyním zařízení málo srozumitelný. Nástroj vyžaduje revizi, kterou jsme na základě zkušeností provedli pro potřeby budoucího projektu.

KA5 Rozvoj kapacit organizace Freya

Hned v úvodu projektu (5. 4.) proběhl za účasti celého projektového týmu kick-off projektu. Byl důkladně představen projekt, jeho metody a způsob naplňování projektových aktivit. Zároveň byly nové členky týmu zaučeny do základních konceptů a pracovních nástrojů v organizaci Freya. Interní školení proběhlo dne 29. 6. 2023.

V rámci plánování dílčích aktivit projektu se konala pravidelná retrospektivní setkání, kde se hodnotil dosavadní průběh projektu a plánovaly se aktivity na další období. Po úvodním retro setkání, které proběhlo 2. 8. 2023, se konalo další setkání 23. 1. 2024 a reflexe 23. 5. 2024.

Všech setkání se zúčastnily nové pracovnice Freya, které se také podílely na výzkumu, ideačních workshopech, výrobě prototypu metodiky, vyhodnocení dotazníku. Jedna pracovnice také stínovala celý koučovací proces v zařízení Dřevčický park.

KA6 Konference pro klíčové stakeholdery a odbornou veřejnost.

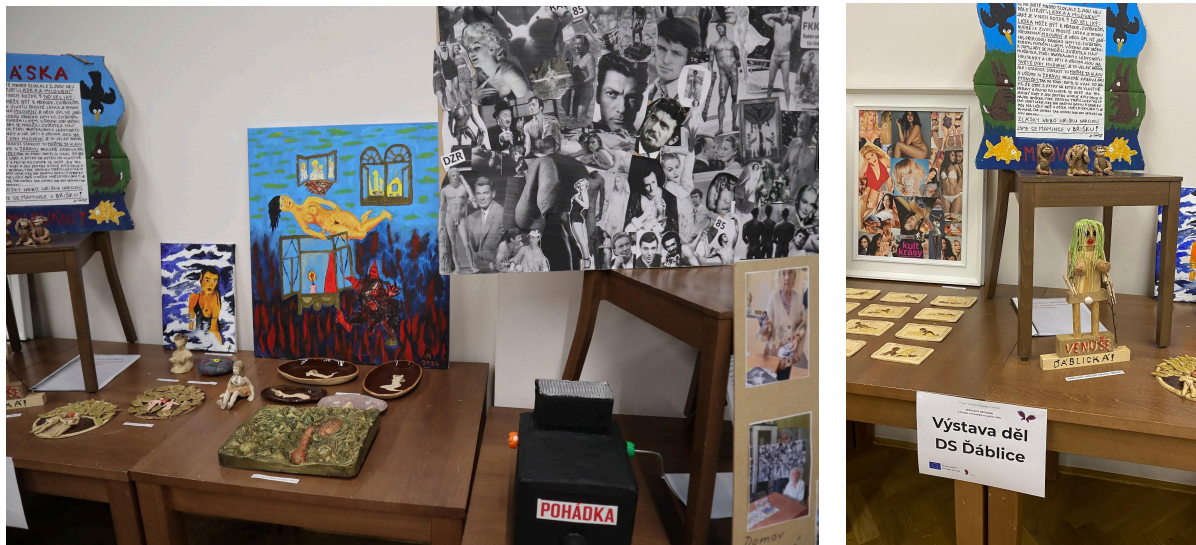
Konference s názvem "Sexualita nestárne: S Freyou o sexualitě ve vyšším věku" se konala 21. května 2024 od 9:30 do 16:30 hodin v Chvalské stodole (Praha 9). Projektový tým připravoval náplň a organizaci konference během celého projektového období.

Během konference byly prezentovány výstupy z výzkumu v domovech pro seniory*seniorky, členky projektového týmu seznámily publikum s výstupy z obsahové báze a návštěvníci*ce se seznámili i s průběhem spolupráce s partnerským zařízením Dřevčický Park, jehož personál se konference také aktivně účastnil. Na [fotoreport a prezentace z konference](#) se můžete podívat na webu freya.live.

Součástí byly i další relevantní odborné příspěvky (např. sexualita a vztahy u lidí s demencí), stánky a výstavy z Dřevčického Parku a z DS Ďáblice, které se zapojily do výzkumu.

Obr. 3: Výstava děl z rukou klientů a klientek DS Ďáblice

Konference se zúčastnilo 92 registrovaných osob.

Popis rozhodnutí, která v projektu proběhla

- Nástroj “Snakk om seksualitet” byl opakovaně rozeslán do Dřevčickém Parku. Ukázalo se, že testovaný nástroj pro měření míry zralosti tzv. prostředí přívětivého k sexualitě převzatý z Norského kontextu není pro zařízení v ČR snadno použitelný. I přes kvalitní překlad je v některých bodech zaměstnancům*zaměstnankyním zařízení nesrozumitelný. Na základě zpětné vazby bylo rozhodnuto, že bude nástroj mírně poupraven pro potřeby budoucích aktivit Freya.
- Rozhodli jsme se, že při provázení zařízení systémovým zaváděním bude vždy stanovena styčná osoba z Freyi, která je zodpovědná za vedení a celý proces, což usnadňuje dotažení celého procesu do zdárného konce a hlubší vhled do celého procesu. Tato osoba by měla být účastna všem schůzkám a mentoringům. K ruce má kolegyni, která ji v procesu podporuje a společně konzultují případné změny v procesu. Vyhodnocují celý proces a případně zavádějí nové postupy dle potřeb zařízení a personálu.
- Tým Dřevčického Parku, který měl na starosti zavádění práce se sexualitou, se zmenšil o polovinu. Část týmu dlouhodobě onemocněla, někteří měli pocit, že nemají čím přispět. Rozhodli jsme se tým nedoplňovat dalšími členkami, ale ponechat v počtu 3 žen. Plně jsme týmu důvěřovaly, že i v tomto menším počtu celý proces dotáhne.

Shrnutí výstupů projektu

Výstupy projektů jsou kvalitativní výzkum a 3 Informační báze [Rešerše: Sexualita lidí ve vyšším věku](#), [Rešerše: Sexualita u lidí s demencí](#) a [Rešerše: Inkluze LGBT* klientely a personálu v pobytových zařízeních pro seniory a seniorky](#).

Kvalitativní výzkum

Součástí projektu byl **kvalitativní výzkum**. Domovy pro seniory a seniorky zatím ve své většině nepovažují téma sexuality u svých klientů a klientek za významné, nebo mu nevěnují patřičnou pozornost. Často slyšíme argument, že prioritu má paliativní péče a že senioři a seniorky sexualitu a vztahy už neřeší. Kvalitativní výzkum realizovaný ve 2 zařízeních ale ukázal, že mezi uživateli a uživatelnkami služeb domovů pro seniory rezonují témata jako konverzace o sexualitě a sexuálně laděný humor, seznamování a navazování nových vztahů, sexuální potřeby a aktivita, „sestřičky – ženy, které budí touhu“, zdroje zábavy – porno, striptýz, nákup sexu, ale také sexuální násilí.

Výzkumná zpráva je dostupná na webových stránkách Freya ([Kvalitativní výzkum: Sexualita, intimita a vztahy v prostředí domovů pro seniory a seniorky](#)), včetně doporučení pro poskytovatele služeb a zřizovatele domovů pro seniory a MPSV).

Z výzkumu vyplynula i tato doporučení pro zřizovatele služeb a MPSV:

- Podporujte zařízení v systémovém zavádění práce se sexualitou a vztahy, a to jak finančně, tak metodicky.
- Zařaďte téma sexuality a vztahů do metodik kraje a standardů sociálních služeb.
- Vnímejte sexualitu jako důležitou součást života lidí v pobytových zařízeních, jako jejich právo, a ne jako oblast témat, které je možné odložit a neřešit je.

Díky designu základní odborné báze potřeb seniorů a seniorek v oblasti sexuality a metod, jak s nimi v pobytových zařízeních pracovat, vznikly tři **rešerše zahraničních zdrojů**. Tyto studie ukazují, že profesionálové*profesionálky pracující v domovech pro seniory a seniorky často řeší bezpečnost personálu i klientely a etiku regulace sexuálních aktivit, zejména u lidí s demencí. Pomalu se ale objevuje posun od paternalistického a kontrolujícího přístupu k přístupu, který podporuje tzv. **wellbeing, neboli fyzickou a psychickou pohodu v oblasti sexuality u lidí ve vyšším věku**. To ale vyžaduje právě více poznatků a vzdělávání jak zaměstnanců a zaměstnankyň, tak klientely a jejich blízkých. Freya v tomto ohledu nabízí jak jednorázová školení pro poskytovatele služeb, tak pomoc při komplexním zavádění práce se sexualitou a vztahy v zařízení.

Výstupy – informační báze

Projekt Systémové zavádění práce se sexualitou v domovech pro seniory a seniorky je financován Evropskou unií.

V rámci projektu vznikly tři rešerše, které tvoří podkladovou bázi. Skrze rešerši zahraničních zdrojů pracovníce Freya vypracovaly přehledné e-booky. Nejedná se o akademickou rešerši, primárním účelem e-booků bylo zmapovat zahraniční trendy posledních několika let v oblasti sexuality lidí ve vyšším věku, kteří jsou klienty*klientkami pobytových zařízení dlouhodobé péče.

Dalším účelem materiálů bylo nasbírat aktuální poznatky o postojích, otázkách i nejistotách personálu domovů pro seniory a postupy personálu při řešení situací, které se sexualitou souvisejí. Pro srovnání se situací v České republice a jako zdroje existujících tuzemských dat jsme zařadili také tématu relevantní zdroje z Česka.

Informace obsažené v těchto materiálech mohou při svém rozhodování a praktických postupech využít lidé na pozicích středního a vyššího managementu domovů pro seniory, ve vzdělávacích organizacích pro sociální a zdravotní služby a odborů sociální a zdravotní péče měst a obcí atd. Dozví se mimo jiné, jaká témata lidé ve vyšším věku mohou řešit, s jakými bariérami se v domovech pro seniory setkávají a jak je možné potřeby spojené se sexualitou podpořit tak, abychom mohli mluvit o prostředí přátelském k sexualitě.

Rešerše: Sexualita lidí ve vyšším věku

Shrnutí:

- V médiích, politikách, ve službách a veřejném prostoru je vítáno otevírat toto téma s vědomím, že ve stáří jsou pro lidi podstatné hodnoty jako je intimita, partnerství, důvěra a bezpečný prostor pro sdílení toho, co člověk potřebuje i co ho v sexualitě trápí.
- V diskusi odborné veřejnosti nejvíce rezonují témata sexuálních práv, zdraví a sexuální pohody, o možnostech léčby dysfunkcí spojených se sexualitou a potřebě otevírat téma sexuality pro lidi ve vyšším věku právě ze strany odborníků*odbornic.
- Je třeba, podílet se na výzkumech, které budou zaměřeny na potřeby právě lidí ve vyšším věku tak, aby o nich tyto lidé sami mluvili, abychom se o nich dozvěděli a mohli tak na ně reagovat prostředím přátelským k sexualitě.
- V prostředí DS je třeba dávat personálu, klientele i jejich blízkým vědět, že **normálním projevem stáří je sexualita**. Personál by měl respektovat vlastní hranice, pravidla zařízení a hranice a integritu člověka, kterému poskytuje služby. V zařízeních dlouhodobé péče je **nedostatečné vzdělávání v oblasti sexuality**. Personál „vidí“ buď to, že klientela „sex neřeší“, nebo se setkává s problematickými situacemi, ke kterým neví, jak se postavit.
- Obecně se uvádí, že pokrok v porozumění sexuálních a vztahových potřeb lidí ve vyšším věku je nezbytný i vzhledem ke stárnutí populace.

Projekt Systémové zavádění práce se sexualitou v domovech pro seniory a seniorky je financován Evropskou unií.

Rešerše: Sexualita u lidí s demencí

Shrnutí:

- **Zahraniční trendy:** pozitivní přístup k sexualitě při zachování bezpečí a prevence, lidskoprávní přístup, makro úroveň ovlivňuje mikroúroveň (stát musí vytvářet rámec podpory pro zařízení), vytváří se praktické návody
- **Bariéry:** heteronormativita, ageistická erotofobie, fokus na restriktce, paternalistický přístup
- **Vliv demence na sexualitu:** koncepční rámec kontinuálního znovuvyjednávání (počítá s vývojem onemocnění a zapojením dalších aktérů)
- **Frekventovaná praktická témata:** souhlas, sexualizované násilí, vedení rozhovoru o sexualitě

Rešerše: Inkluze LGBT* klientely a personálu v pobytových zařízeních pro seniory a seniorky

Shrnutí:

- Prostředí je heteronormativní (včetně státní správy a samosprávy – makro úrovně) v ČR poměrně silně, na západě se rychle pozitivně mění.
- Domovy pro seniory (DS) proto nereflektují genderovou, vztahovou a sexuální rozmanitost klientely, zastávají přístup „na nic se neptej, nic neříkej“ a „ke všem se chováme stejně, není třeba nic řešit“.
- Opora v legislativě a ve strategických dokumentech je, ale zůstává na papíře.
- Pokud se DS chtějí tématu věnovat, chybí jim praktické návody (existují, ale neví se o nich – viz zdroje dat 1–4, selhání makro úrovně).
- **Kulturně kompetentní péče:** na osobu zaměřená péče, která bere v potaz vliv genderové identity a sexuální orientace (resp. jak se k nim společnost vztahuje) na stárnutí. Přístup „jedna velikost sedí všem“ nestačí.
- Oblasti, které vyžadují citlivé, komplexní a vytrvalé intervence: předsudky, stereotypy, postoje, jazyk.

Všechny výstupy projektu byly prezentovány 21. března 2024 na konferenci pro klíčové stakeholdery a odbornou veřejnost. Prezentace přednášejících k tématům systémové zavádění práce se sexualitou a vztahy, sexualita lidí s demencí, LGBTQ+, zahraniční a české výzkumy v oblasti sexuality osob ve vyšším věku a další odborná témata jsou uveřejněna na webu realizátora ([Prezentace z konference Sexualita nestárne, s Freya o sexualitě ve vyšším věku](#)). Informace o existujících materiálech byly také rozeslány relevantním institucím a jejich vznik byl prezentován na sociálních sítích a webových stránkách Freya.

Se všemi materiály bude dále operováno během realizace nového projektu ESF v rámci sítí vzájemného učení, kulatých stolů atd. Poznatky byly také implementovány do veřejných vzdělávacích kurzů, které realizátor nabízí.

Projekt Systémové zavádění práce se sexualitou v domovech pro seniory a seniorky je financován Evropskou unií.

Poučení z projektu

V rámci projektu jsme neřešili mnoho situací, které by vyžadovaly zvláštní pozornost.

To, co jsme si v průběhu projektu uvědomili je, že je velmi důležité mít dostatek času na výběr vhodného zařízení, se kterým chceme spolupracovat. Zařízení musí být motivované a musí mít všechny relevantní informace podle kterých se rozhodne na spolupráci s Freyou. Je velmi důležité, aby si zařízení uvědomilo, že je to časově náročný proces. Toto se nám podařilo, protože Domov seniorů Dřevčický Park byl velmi motivovaný a tým zařízení měl podporu ředitele.

Dostatečný čas je také vhodné věnovat výběru týmu zařízení, který se do procesu zapojí. To je velmi důležité pro dlouhodobější spolupráci. V Dřevčickém Parku se nám v průběhu spolupráce zmenšil tým o polovinu. Spolupráci to naštěstí neovlivnilo, ale kladlo to pak větší nároky na zbytek týmu (3 ženy), které celý proces s podporou Freyi dotáhly do konce.

Také jsme si uvědomili, že na začátku spolupráce je důležité mít osobní schůzku s ředitelem*kou zařízení, který musí dát podporu spolupracujícímu týmu a musí vědět svoje kompetence v procesu. Tyto kompetence a zodpovědnosti ředitele*ek v procesu budou doplněny do celého postupu systémového zavádění. Bez některých rozhodnutí vedení není možné celý proces dotáhnout a je velmi důležité vedení zdůraznit jeho zodpovědnost v procesu. Také chceme vedení předat informaci o tom, že tento speciální tým by měl být v průběhu zavádění práce se sexualitou finančně odměňován. Jedná se o práci, kterou tento tým dělá nad rámec svých pracovních odpovědností a je třeba o tom otevřeně hovořit.

V průběhu roční spolupráce jsou momenty, kdy tým potřebuje větší podporu a jeho energie klesá. Toto je potřeba brát v úvahu a tým motivovat a podpořit, např. i právě zmiňovanou finanční odměnou.